

A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÁLTAL A SZAKADÉK SZÉLÉRE SODORT MENTESÜLÉSI LEHETŐSÉG: A FEJLESZTÉSI KOCKÁZAT*

THE POSSIBILITY OF RELIEF BROUGHT TO THE BRINK BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE: THE DEVELOPMENT RISK DEFENCE

Erdélyi Dóra**

Abstract

Emerging technologies and the machines (products) controlled by them, which take over more and more tasks from people, are already on the doorstep. However, the safety of the consumers who use them is paramount, so defects must be eliminated in such products as well. The Product Liability Directive contains the regulation regarding damage caused by a defective product. The development risk is also a part of this regulation, referring to these reasons for exemption, the manufacturer can be exempted from liability if she/he proves that the defect of the product at the time of putting it into circulation was not discoverable according to the state of science and technology. The manufacturer cannot be expected to be responsible for errors that, after the product has been placed on the market, cannot be tracked back to manufacturing, design or information defects, but were instead the result of the aforementioned self-learning ability. In my study, I examine to what extent the manufacturer can be held liable in the case of a product controlled by artificial intelligence.

Keywords: artificial intelligence, software, development risk defence, producer, exemption from liability

Absztrakt

Az újabb technológiák és az azok által vezérelt gépek (termékek), amelyek egyre több feladatot vesznek át az emberektől, már a küszöbön állnak. Az azokat használó fogyasztók biztonsága azonban elsődleges, ezért az ilyen termékeknél is ki kell küszöbölni a hibát. A termékfelelősségi irányelv tartalmazza a hibás termék által okozott kárra vonatkozó szabályozást. A fejlesztési kockázat is ezen szabályozás részét képezi, ezen kimentési okra hivatkozva a gyártó mentesülhet a felelősségre vonás alól, ha bizonyítja, hogy a termék hibás volta a forgalomba hozatal időpontjában a tudomány és technika állása szerint nem volt felismerhető. A gyártótól nem lehet elvárni, hogy azokért a hibákért is helyt álljon, amelyek a termék forgalomba hozatalát követően sem a gyártási, sem a tervezési, sem az információs hibára nem vezethetőek vissza, hanem az előbb említett öntanulási képesség eredményezte. Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy meddig tehető felelőssé a gyártó egy mesterséges intelligencia által vezérelt termék esetén.

Kulcsszavak: mesterséges intelligencia, szoftver, fejlesztési kockázat, gyártó, felelősség alóli mentesülés

* A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-22-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

** Erdélyi Dóra, negyedéves, nappali tagozatos jogász hallgató, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, erdora9@gmail.com; Konzulens: Dr. Pusztahelyi Réka, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék.

1. Bevezetés

A folyamatosan fejlődő technológia egyetlen akadálya a jog. Ezt a tömör kijelentést azonnal alátámasztom. Fejlődő technológia alatt az emberektől átvett feladatokra használt termékek folyamatos fejlesztését és fejlődését értem, azon belül pedig specifikusan a mesterséges intelligenciát (a továbbiakban MI).

A mesterséges intelligencia fogalma még nem tisztázott, a tudományos élet képviselői és az Európai Unió jogforrásai sem határoztak meg konkrét, a tudományos élet valamennyi szereplője által elfogadható fogalmat, így terjedelmi korlátok miatt hagyatkozom arra a definícióra, amely korábbi kutatásaim (és véleményem) szerint a legmegfelelőbb. Így a mesterséges intelligencia *egy olyan szoftver, amely kapcsolatba lép a környezetével, adatokat gyűjt és feldolgozza azokat, miközben egy ember által előre meghatározott cél elérése érdekében bizonyos mértékben autonóm módon cselekszik.*

Az említett technológia nagy része már az életünk szerves része lehetne, mindennapjaink természetes velejárójaként, azonban a jogi keretek még nem készültek el ahhoz, hogy mind a technológia fejlesztői, a gépek gyártói, mind azok felhasználója biztonságban érezze magát. Az Európai Unió jogalkotó testületén a „világ szeme”, hogy megadja azon jogi keretet, amelyet a tagállamok egységesen implementálni tudnak saját jogrendszerükbe, utat engedve ezzel a MI által vezérelt termékek forgalomba hozatalának.

2. Az MI, mint termék

Az MI által vezérelt termékeket bátran nevezhetem terméknek, hiszen az Európai Bizottság 2022 Szeptemberében kiadott, a hibás termékért való felelősségről szóló irányelv-tervezete szerint termék „minden ingó dolog, abban az esetben is, ha azt egy másik ingó dologba vagy ingatlanba építették be; a termék magában foglalja a villamos energiát, a digitális fájlokat és szoftvereket”.¹

Az MI megjelenése a jogrendszeren túl a mindennapjainkat is átalakítja. Már egyre több ember által elvégzett cselekvést gépek is el tudnak végezni, ennek egyik kiemelkedő területe az autózás. A magas szinten automatizált gépjárművek már egyre több funkciót önállóan látnak el a sofőr helyett. Kutatásom során az automatizált gépjárműveket vezérlő MI, mint szoftver működését vizsgálom, azon belül is azt az esetet, amikor az MI hibás volta miatt káresemény következik be. Elsősorban a termékfelelősséggel kapcsolatosan felmerülő kérdésekre tettem a hangsúlyt, azon belül is arra az esetre, amikor a gyártó azért mentesülhet a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a (hibás) termék forgalomba hozatalakor a hiba a tudomány és a technika állása szerint nem volt felismerhető. Ezen mentesülési lehetőséget nevezik röviden *fejlesztési kockázatnak* (development risk defence) vagy *state-of-the-art* mentesülésnek.

A jelenlegi szabályozás, azaz a hatályos termékfelelősségi irányelv rendelkezései egyre több problémát vetnek fel, hiszen egyes pontjai már nem alkalmazhatóak a modern kor termékeire.

Ezen irányelv tartalmazza azon mentesülési lehetőségeket, amelyekre hivatkozva a gyártó mentesülhet a felelősségre vonás alól. Ilyen lehet, ha például a gyártó bizonyítja, hogy *a hiba a*

¹ COM(2022)495 irányelv-tervezet a hibás termék által okozott károkért való felelősségről 4. cikk (1) bekezdés https://single-market-economy.ec.europa.eu/system/files/2022-09/COM_2022_495_1_EN_ACT_part1_v6.pdf

*hatóságok által hozott, kötelező érvényű szabályoknak való megfelelésből ered vagy a terméket nem ő hozta forgalomba.*²

Ide tartozik az általam vizsgált eset is.

A fejlesztési kockázat hatályos irányelvbeli megfogalmazásának majdnem minden eleme vizsgálatra szorul, mind a gyártó személye, mind a termék forgalomba hozatalának időpontja, illetve a tudomány és technika állásának megalapozottsága, bizonyíthatósága.

A továbbiakban megvizsgálom az tudományos élet képviselőinek véleményét, jogesetek útján mutatom be az Európai Unió Bírósága döntéseit a fejlesztési kockázathoz kapcsolódóan. A jelenleg hatályos irányelv eltérési lehetőséget biztosít a tagállamoknak az említett mentesülési lehetőség alkalmazása kapcsán, ezen tagállamok gyakorlatát is görcső alá veszem.

3. A gyártó személye

A hatályos irányelv szerint „gyártó” a végtermék, az alapanyag, a résztermék előállítója, valamint az, aki önmagát a termék gyártójaként adja meg nevének, védjegyének vagy egyéb megkülönböztető jelzésének a terméken történő feltüntetésével.”³ és „termék gyártója felel a termék hibája által okozott kárért”.⁴

Az irányelv-tervezet már nem gyártó, hanem gazdasági szereplő meghatározást használ. Eszerint gazdasági szereplő az, aki „valamely termék vagy alkotóelem gyártója, kapcsolódó szolgáltatás nyújtója, a meghatalmazott képviselő, az importőr, a logisztikai szolgáltató vagy a forgalmazó”⁵, valamint a hibás termékért felelős gazdasági szereplők tekintetében úgy rendelkezik, hogy „bármely természetes vagy jogi személy, aki vagy amely egy már forgalomba hozott vagy használatba vett terméket módosít, (...) a termék gyártójának minősül, amennyiben a módosítás a vonatkozó uniós vagy nemzeti termékbiztonsági szabályok értelmében lényegesnek minősül, és arra az eredeti gyártó ellenőrzésén kívül kerül sor.”⁶

„A tagállamok biztosítják, hogy a hibás termék gyártója felelősségre vonható legyen a termék által okozott károkért. A tagállamok biztosítják, hogy amennyiben a hibás alkotóelem okozta a termék hibáját, a hibás alkotóelem gyártója is felelősségre vonható legyen ugyanazért a kárért.”⁷ Az intelligens gépjárművek esetében, ha úgy gondoljuk, hogy a kár tervezési hibára vezethető vissza, a gyártó fogalmát ki kell terjeszteni, hogy az magába foglalja a szoftverfejlesztőt vagy a tervező-mérnököt is. Mivel a szoftvert a termék alapvető alkotóelemének tekintjük, a késztermék gyártója nem tehető felelőssé, ha a hiba az alkotórész tervezéséből adódik. Így a tervező-mérnököt vagy a szoftverfejlesztőt közvetlenül lehet felelősnek tekinteni, mint a termék alkotórészének gyártóját.⁸

² 85/374/EGK a hibás termékekért való felelősségre vonatkozó tagállami törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések közelítéséről 7. cikk a) és d) pont. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:31985L0374> (leöltve: 2023.03.23.)

³ Uo. 3. cikk (1) bekezdés.

⁴ Uo. 1. cikk.

⁵ COM(2022)495 irányelv-tervezet 4. cikk 16. pont.

⁶ Uo. 7. cikk (4) bekezdés.

⁷ Uo. 7. cikk (1) bekezdés.

⁸ Susana NAVAS: Producer Liability for AI-Based Technologies in the European Union –International Law Research; Vol. 9, No. 1, 2020, 77-84., 81.

4. A termék forgalomba hozatalának időpontja

A hatályos irányelv fejlesztési kockázatra vonatkozó rendelkezése azt vonja maga után, hogy a hiba kiküszöbölésére vonatkozó kötelezettség csak a termék forgalomba hozatalának időpontjában fennálló hibák miatt áll fenn. A termék akkor kerül forgalomba, ha a gyártó által elvégzett gyártási folyamat eredményeként és emellett olyan formában bocsátják piacra, amilyenben a terméket a nyilvánosság számára ajánlják.

4.1. A szoftverfrissítések hatása a forgalomba hozatal időpontjának meghatározására

A szoftverfrissítések is a kibocsátás időpontjában kerülnek forgalomba, ez azonban leggyakrabban azután történik, hogy az automatizált járműveket és azok kezelőszoftverét forgalomba hozták. Hacsak a szoftverfrissítéseket nem tekintjük terméknek, a szoftverfrissítésekért a gyártó nem vállal felelősséget. A felelőség kiterjesztése azonban az ilyen felelősségi kockázatok szigorú jellegével párosulva komoly visszatartó erőt jelent a gyártók számára a frissítések forgalomba hozatalához, ami gyorsan elavulttá teheti az automatizált járművet és ezáltal alááshatja a megerősített biztonság ígérését, amelyet ezek a járművek állítólag nyújtanak. Ugyanez vonatkozik a biztonsági frissítésekre is. Ennek eredményeként, ha egy szoftverfrissítést külön „terméknek” kell tekinteni, az kedvezőtlen hatással lehet a biztonságra.⁹

A frissítések egy bonyolult rendszer, vagyis az alapvető szoftver részét képezik, amelyek az automatizált jármű elemeként jelennek meg. A frissítésekre vonatkozó észszerű felhasználói elvárások meghatározása aligha lehetséges, tekintettel az automatizált járműben használt szoftverek összetett jellegére, valamint más szoftverrészekkel való kölcsönhatásra. Emellett a felhasználók gyakran nincsenek tisztában a rendszerükbe telepített frissítések tartalmával, azzal, hogy ez mennyiben befolyásolja a termék további működését vagy viselkedését.¹⁰

Felmerülhetnek olyan helyzetek, amikor a potenciálisan felelős gazdasági szereplőtől eltérő személyek – például egy termék kiberbiztonsági sebezhetőségét kihasználó harmadik fél – cselekményei és mulasztásai a termék hibáján felül az elszenvedett kár okához is hozzájárulnak. A fogyasztóvédelem érdekében, ha egy termék hibás, például olyan sebezhetőség miatt, amely a termék a széles vásárlóközönség által jogosan elvárható biztonsági szinthez képest kevésbé biztonságos, a gazdasági szereplő felelőssége nem csökkenhet az ilyen cselekmények vagy mulasztások következtében. Lehetővé kell tenni azonban a gazdasági szereplő felelősségének csökkentését vagy elutasítását, ha maguknak a károsultaknak a gondatlansága járult hozzá a kár okához.¹¹ Ami a felhasználó közreműködő hanyagságát illeti, az vonatkozhat a nem megfelelő telepítésre, például a jármű mozgása közben történő telepítésre, miközben a gyártó figyelmeztette a fogyasztót, hogy a járművet nem szabad mozgatni a telepítés végrehajtása közben, illetve tilos olyan beállítás alkalmazása vagy szoftver beszerelése, amelyek nem kompatibilisek a beépített frissítéssel.¹²

4.2. A termék ellenőrzése a forgalomba hozatal követően

A forgalomba hozatal vagy a használatbavétel időpontja általában az az időpont, amikor a termék kikerül a gyártó ellenőrzése alól. Mind a hatályos irányelv, mind az irányelv-tervezet szerinti fejlesztési kockázat alapján a gyártók (illetve gazdasági szereplők) mentesülnek a

⁹ Michael CHATZIPANAGIOTIS: Product Liability Directive and Software Updates of Automated Vehicles – WAIEL2020, September 3, 2020, Athens, Greece, <https://ceur-ws.org/Vol-2844/ethics5.pdf> (leöltve: 2023.03.23.)

¹⁰ Uo.

¹¹ COM(2022)495 41. pont.

¹² CHATZIPANAGIOTIS: im.

felelősség alól, ha tudják bizonyítani, hogy az említett időpontban a kárt okozó hiba nem állt fenn, illetve az utólag keletkezett. Ennek bizonyítása bonyolultabbá válik, ha figyelembe vesszük az, hogy az új irányelv tervezet szerint a termék biztonságosságának értékelésekor figyelembe kell venni a „telepítést követően a termék folyamatos tanulásra való bármely képességének a termékre gyakorolt hatását”.¹³ Az autonóm gépjárművekbe épített mesterséges intelligencia, mint szoftver olyan tulajdonságokkal rendelkezik, amelyek lehetővé teszik, hogy idővel öntanuló legyen. Ezért az ilyen termék vizsgálatakor tekintettel kell lenni arra is, hogy ezen öntanuló képesség milyen hatást gyakorol a gépjármű további működésére. Az egyes automatizált járművek hasonló körülmények között eltérő magatartást tanúsítanak annak érdekében, hogy a különböző felhasználók eltérő elvárást támasszanak tapasztalataik alapján.¹⁴ Azonban az összekapcsolt termékek lehetővé és szükségessé teszik a gyártók számára, hogy a forgalomba hozatal vagy használatba vétel időpontja után ellenőrzést gyakoroljanak a termék felett, így a gyártó az ellenőrzése alá tartozó szoftverek vagy kapcsolódó szolgáltatások hibás volta miatt okozott károkért felelősségre vonható. Az egyes szoftvereket és kapcsolódó szolgáltatásokat, amelyek az MI által vezérelt termékek alkotórészei, a gyártó ellenőrzése alá tartozónak kell tekinteni, amennyiben azokat a gyártó bocsátja rendelkezésre vagy amennyiben azok a gyártó engedélyéhez vannak kötve vagy más módon befolyásolja azok harmadik fél, mint például a szoftverfejlesztő általi rendelkezésre bocsátását.¹⁵

Azon időtartam, azonban, ameddig a gyártó felelőssé tehető az ellenőrzése alá tartozó termékért és annak biztonságos működéséhez hozzájáruló szoftverfrissítésekért nem lehet végtelen. Az irányelv tervezet szerint a forgalomba hozatalt követő tíz év áll rendelkezésre a felperes számára, hogy kereseti igényét érvényesítse és további öt év áll rendelkezésre abban az esetben, ha a személyi sérülés tünetei lassan jelentkeznek.

5. Tudomány és technológia állásának megalapozottsága, bizonyíthatósága

A fejlesztési kockázat alkalmazása során azt kell figyelembe venni, hogy mit kell a tudomány és technika állásának tekinteni. Ezen tudás olyan tudományos és technikai ismereteket is magában foglalhat, amelyekről feltételezhető, hogy a gyártót tájékoztatták és nem feltétlenül abban az ipari ágazatban alkalmazott gyakorlatokra és biztonsági szabványokra vonatkozik, amelyekben a gyártó tevékenységet végez. Az Európai Unió Bírósága is egyértelművé tette, hogy a hatályos irányelv 7. cikk e) pontja, vagyis maga a fejlesztési kockázat klauzula nem kifejezetten az ipari ágazatban alkalmazott gyakorlatokra és biztonsági szabványokra irányul, amelyekben a gyártó tevékenykedik, hanem fenntartás nélkül a tudomány és technikai ismeretek szintjére, beleértve a legfejlettebb szintet is, abban az időpontban, amikor a szóban forgó terméket forgalomba hozták. Továbbá, ezt a védelmet objektív módon ítélik meg, figyelembe véve azon tudásszintet, amellyel a gyártó vélhetően rendelkezett. Mindazonáltal az irányelv szövegéből következik, hogy a szóban forgó termék forgalomba hozatalakor elérhető tudományos és technikai ismereteket hozzáférhetővé kell tenni.

Ugyanakkor ez a fogalom nem tartalmazza a nem közzétett és a magánjellegű ismereteket, amelyet mások nem hoztak nyilvánosságra. Azonban a vonatkozó tudományos és műszaki ismereteket akkor is hozzáférhetővé kell tenni, amikor a szóban forgó terméket már forgalomba bocsátották. Mivel az európai bíróságok általában nem rendelik el az egyes vállalkozások, cégek gyártásra és tervezésre vonatkozó dokumentumainak válogatás nélküli lefoglalását azért,

¹³ COM(2022)495 irányelv-tervezet 6. cikk (1) c) pont.

¹⁴ CHATZIPANAGIOTIS: im.

¹⁵ COM(2022)495 irányelv 37. preambulumbekzdés.

hogyan a károsult (felperes) azt szakértő kirendelésével megvizsgálathassa, fejlesztési kockázatra való hivatkozás nem terjedhet ki a magánismeretekre. Ez azt jelenti, hogy ha az alperes tud az egyik terméke lehetséges veszélyéről, attól még hivatkozhat a fejlesztési kockázatra.

Azonban, az Európai Bíróság nagyobb mozgási lehetőséget adott a gyártónak, amikor egy olyan ügy került elé, amelyben ezen mentesülési ok átültetését vizsgálta az Egyesült Királyság jogába, vagyis a common-law-ba. Egyrészt a Bíróság azon az állásponton volt, hogy a gyártó feladata, hogy bebizonyítsa, lehetetlen volt felfedezni a hibát a tudományos és technikai ismeretek objektív helyzete alapján, ideértve a legfejlettebb szinteket is, nem korlátozva az érintett ipari ágazatra. Másrészt azonban az említett ismeretnek akkor kell hozzáférhetőnek lennie, amikor a terméket a gyártó forgalomba helyezte. Itt meg kell említeni, hogy a gyártók az internet segítségével is megtalálhatják a szükséges információkat az egyes keresőprogramok segítségével, így hozzáférhetnek különösen a nemzetközi tudományos cikkekhez is. A hozzáférés azonban vitatott, ha az adott ismeret vagy információ csak egy olyan szövegben található meg, amely elérhetetlen egy adott országban és amely nem a megfelelő (elsődleges) nyelven íródott.¹⁶ Az említett ügyben a főtanácsnok indítványában úgy illusztrálta ezen időpontot, hogy különbséget tett egy amerikai egyetem nemzetközi angol nyelvű folyóiratában közzétett tanulmánya és egy mandzsúriai akadémikus által végzett hasonló kutatás között, melyet egy helyi tudományos folyóiratban kínai nyelven tettek közzé, amely folyóiratot nem forgalmazták az említett régió kivül. Ezen ügyben¹⁷ 1997-ben hoztak ítéletet, amikor a digitális keresés még gyerekcipőben járt. Az akkori források, ismeretek és dokumentumok másolatainak beszerzése két módon valósulhatott meg. Egyrészt meg lehetett látogatni egy könyvtárat, amely a vonatkozó folyóiratokat tárolja, másrészt írásos kérelmet lehetett volna küldeni a papíralapú másolatokhoz való hozzáféréshez olyan intézményeknek, mint például a British Library.¹⁸

6. Eltérések a hatályos termékfelelősségi irányelvtől

A hatályos irányelv 15. cikke lehetővé teszi a tagállamoknak, hogy eltérjenek a fejlesztési kockázattól és felelőssé tegyék a gyártót annak ellenére, hogy az bizonyítja, hogy a termék a forgalomba hozatalakor a tudomány és technika állása szerint a hiba nem volt felismerhető. Luxemburg és Finnország élt a lehetőséggel, Spanyolország a gyógyszerek és az élelmiszerek tekintetében alkalmazta ezen eltérési lehetőséget, Franciaország az emberhez kapcsolódó „termékekkel”, mint például vér és egyéb vérkészítmények esetében tért el az irányelv rendelkezéseitől. Németország lehetővé teszi a gyártó számára a fejlesztési kockázat, mint kimentési ok alkalmazását, de nem hozható fel mentesülési okként gyógyszergyártók tekintetében.¹⁹

Franciaország engedélyezte a fejlesztési kockázatra való hivatkozást, de kezdetben azt a követelményt írta elő, hogy a gyártó ellenőrizze a terméket a forgalomba hozatal után is. Amennyiben a gyártó nem tesz eleget ezen kötelezettségének, nem hivatkozhat fejlesztési kockázatra, mint kimentési okra. A francia szabályozás ezen rendelkezése miatt az Európai Unió Bírósága megállapította, hogy Franciaország nem teljesítette az irányelvből eredő

¹⁶ Cees VAN DAM: European Tort Law. Oxford University Press, Second edition, 2013., 435. o.

¹⁷ C-300/95 1997. ECR 28. bekezdés.

¹⁸ Marion PALMER, Caroline MOORE, Hogan LOVELLS: European Union: The development risk defence: How future-proof is it? 11 July 2019, /<https://www.mondaq.com/uk/product-liability-safety/824286/the-development-risks-defence-how-future-proof-is-it/> (leöltve: 2023.03.23.)

¹⁹ VAN DAM im. 436.

kötelezettségeit, úgy ítélte meg, hogy a tagállamokat semmi sem jogosítja fel arra, hogy a mentesülési lehetőség alkalmazását módosítsák.²⁰

A francia fellebbviteli bíróság elfogadta ezen mentesülési okot egy olyan férfi ügyében, aki bélvérzésben szenvedett és a Pantasar elnevezésű gyógyszer általi kezelésem esett át, aminek következtében súlyos vesebetegsége lett. A bíróság egyetértett a felperessel abban, hogy a gyógyszer hibás, mert a betegtájékoztató nem figyelmeztette a felhasználókat az esetleges, kiemelten szokatlan mellékhatásokra. A bíróság azonban úgy ítélte meg, hogy a gyártó nem felelős, mivel a gyógyszer forgalomba hozatalának időpontjában a tudományos és technikai ismeretek állása nem tette lehetővé a hiba felfedezését.²¹

Németországban ezen mentesülési ok fontos szerepet játszott egy német eset kapcsán, amelyben egy ásványvizes palack robbant fel. Az ügyben egy 9 éves kislány vitt magával egy ásványvizes palackot, amely felrobbant, ennek következtében szemsérülést szenvedett. A robbanást az palack hajszálrepedései okozták. A Német Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a palack gyártási hibából fakadóan hibásnak tekintendő. „A felelősséget csak abban az esetben lehet kizárni, ha a termék lehetséges veszélyessége nem észlelhető, mert a forgalomba hozatal időpontjában a hiba előfordulásának esélye nem volt felismerhető.”²² Más szavakkal, ha a hiba fennálltáról tudomásunk van – és a hajszálrepedések által okozott kockázat már hosszú ideje köztudott – akkor az adott termék hibájának elkerülhetetlensége nem elegendő.²³

A fejlesztési kockázat elsősorban olyan konstrukciós hibák esetén áll rendelkezésre, amelyek forgalomba hozatalakor nem voltak felfedezhetők. A Német Legfelsőbb Bíróság azonban ezen védelmet kiterjesztette az utasítási hibákra is, vagyis arra az esetre, ha a termék használati utasítása hibás információt tartalmazott, illetve, ha esetleg hiányos volt. Az utasítást nem lehet azért hibásnak tekinteni, mert nem figyelmeztetett a termék forgalomba hozatalakor nem ismert veszélyekre, így ilyenkor a fejlesztési kockázat, mint védekezési lehetőség mentesíti a gyártót a felelősség alól.

7. Híres ügyek, amelyekben szerepet kapott a fejlesztési kockázattal

A fejlesztési kockázat, mint mentesülési lehetőség csak arra vonatkozik, hogy az információ ismert-e, nem arra, hogy elkerülhető-e. Ezen tételt tárgyalták az angol Nemzeti Vérhatóság (National Blood Authority) ügye kapcsán, amelyben elismerték a Hepatitis C vírus létezését, de a vírus felfedezésére szolgáló szűrővizsgálat még nem állt rendelkezésre. Burton J, vagyis a felperes szerint a fejlesztési kockázat csupán az ismeretre vonatkozik, nem a hiba elkerülhetőségre. Ezen védekezés tehát csak akkor fogadható el, ha a beteg azelőtt fertőződött meg, hogy a Hepatitis C vírus létezését a tudományos és a műszaki irodalom elismerte volna.²⁴

Az unión belüli nemzetek bíróságai csak igen kevés esetben fogadták el a fejlesztési kockázatot, mint a felelősség alóli mentesülés lehetőségét. Erre került sor abban az amszterdami Kerületi Bíróság által tárgyalt ügyben, amely a károsult szív-műtétje során kapott HIV-fertőzött vért olyan donortól, aki elkapta a vírust, a bíróság elfogadta a mentesülési okot, hiszen a HIV-fertőzést tudományosan lehetetlen volt kimutatni az eljárás során. Ezen döntés azonban

²⁰ ECJ 25 April 2002, Case c-52/00 (Commission v French Republic), para 47.

²¹ Cour d'Appel Paris 23 September 2004, D. 2005.1012. Vö. VAN DAM ím.436. o. (C-52/00. Commission of the European Communities – French Republic, a Bíróság döntése (ötödik tanács) 2002. április 25. ECU:EU:C:2002:252)

²² BGH 9 May 1995, BGHZ 129, 353.

²³ Csakügy, mint a Burton J ügy kapcsán.

²⁴ Burton J in A v National Blood Authority (2001) 3 All ER 289, para. 74.

tekinthető helytelen döntésnek, hiszen a bíróság a tudást nem a kockázathoz, hanem a kár elkerülhetetlenségéhez kötötte.²⁵

8. A termékbiztonság és a termékfelelősség kapcsolata

Az irányelv-tervezet mind a hiba, mind a bizonyítási teher meghatározásánál figyelembe veszi a termék biztonságosságát. Megállapítja, hogy a termék hibásnak tekintendő, ha „nem nyújtja a széles vásárlóközönség által jogosan elvárható biztonságot, figyelembe véve például a termékbiztonsági követelményeket, ideértve a biztonság szempontjából releváns kiberbiztonsági követelményeket is”.²⁶ A bizonyítási teher szempontjából pedig vélelmezni kell a termék hibás voltát, ha „a károsult (felperes) megállapítja, hogy a termék nem felel meg az uniós jogban vagy a nemzeti jogban meghatározott, a bekövetkezett kár kockázatával szembeni védelmet célzó kötelező biztonsági követelményeknek”.²⁷

A termékbiztonsági jogszabályok nem tartalmaznak konkrét rendelkezéseket a vállalkozások felelősségére vonatkozóan, de hivatkoznak arra, hogy a termékfelelősségről szóló irányelv akkor alkalmazandó, ha egy hibás termék kárt okoz. A termékbiztonság és a termékfelelősség ezért a magas szintű biztonságot garantáló és működő egységes árupiac megvalósítását szolgáló, kiegészítő mechanizmusok.²⁸ Az irányelv-tervezet szerint azon szabályok rendezése, amelyek a hibás termék miatt kárt szenvedett személyek kárának megtérítésére vonatkoznak folyamatosan erősítik a termékbiztonsági szabályokat. Mind a termékfelelősségi, mind a termékbiztonsági szabályozás szakpolitikai célja, hogy megvalósuljon egy olyan belső piac, amely működőképes, magas szintű fogyasztóvédelmet biztosít. Ezen cél elérése érdekében mindkét szabályrendszert a modern kor kihívásainak megfelelően, folyamatosan frissíteni kell.²⁹

Az irányelv-tervezet a termékfelelősség terminológiáját összhangba hozza az uniós termékbiztonsági kerettel azáltal, hogy a fogalom meghatározásokat, mint például a „gyártó” és a „forgalomba hozatal” meghatározását az Európai Parlament és a Tanács által kiadott, a termékek forgalomba hozatalának közös keretrendszeréről szóló határozata³⁰ által létrehozott új jogszabályi keret fogalom meghatározására alapozza.³¹

A Bizottság javaslata szerint az egymással összekapcsolt termékek elterjedésével a kiberbiztonsági sebezhetőség miatt is hibásnak minősülhet egy termék. Megállapítható tehát, hogy az olyan termékek esetén, amelyek mind szoftvert, mind hardvert magukba foglalnak, ugyanolyan körültekintően kell figyelembe venni az egyes elemek biztonságosságára vonatkozó kritériumoknak való megfelelést.

„Ha a termék hibája a kiberbiztonsági sebezhetőségek kezeléséhez és a termék biztonságosságának fenntartásához szükséges szoftverfrissítések vagy -fejlesztések hiányát jelenti, korlátozni kell a gazdasági szereplők azon lehetőségét is, hogy elkerüljék a felelősségre vonást annak bizonyítása révén, hogy a hiba a termék forgalomba hozatalát vagy használatbavételét követően merült fel. Ezek a sebezhetőségek oly módon befolyásolhatják a terméket, hogy az ezen irányelv értelmében kárt okoz. Elismerve, hogy a gyártóknak az uniós jog szerint a termékek teljes életciklusa alatt

²⁵ Rb. Amsterdam 3 February 1999, NJ 1999,621 (Scholten v Sanquin Bloedvoorziening) Idézi: VAN DAM i.m. 436.

²⁶ COM(2022)495 irányelv-tervezet 6. cikk (1) bekezdés f) pont.

²⁷ Uo. 9. cikk (2) bekezdés b) pont.

²⁸ COM(2022)495 Javaslát az Európai Parlament és a Tanács irányelve a hibás termékért való felelősségről, 4.

²⁹ Uo., 7.

³⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 768/2008/ EH határozata (2008. július 9.) a termékek forgalomba hozatalának közös keretrendszeréről, valamint a 93/465/EGK tanácsi határozat hatályon kívül helyezéséről

³¹ Uo., 13.

*felelősséggel kell tartozniuk a termékek biztonságosságáért, a gyártóknak felelősséggel kell tartozniuk az abból fakadó károkért is, ha nem bocsátják rendelkezésre azokat a szoftverbiztonsági frissítéseket vagy fejlesztéseket, amelyek a termék sebezhetőségének a változó kiberbiztonsági kockázatokkal szembeni kezeléséhez szükségesek. Ez a felelősség nem alkalmazandó, ha az ilyen szoftver rendelkezésre bocsátása vagy telepítése a gyártó ellenőrzésén kívül esik, például ha a termék tulajdonosa nem telepíti a termék biztonsági szintjének biztosítása vagy fenntartása céljából rendelkezésre bocsátott frissítést vagy fejlesztést.*³²

A gyártók számára két lehetőség áll elő akkor, amikor a megfelelő tájékoztatás megadásához érkezünk. Először is, minden, a frissítés kiadását kísérő dokumentáció biztosítása, mint például a megjegyzések, utasítások és figyelmeztetések – bár ezek aligha érthetők az átlagfelhasználók számára, ezek alapján nem tudják kialakítani elvárásaikat. Másodszor, a felhasználók által tapasztalt problémák vagy harmadik felek által azonosított és nyilvánosságra hozott problémák orvoslásának elősegítése úgy, hogy azt a felhasználók is kivitelezhessék. Ebből a szempontból érdekes kölcsönhatás van a felhasználók biztonsági elvárásai és a kockázat-hasznosság teszt között. A kockázat-hasznosság teszt arra szolgál, hogy a termék biztonságosságát, a fogyasztók által általában elvárható módon való működését vizsgálják. Előfordulhat például, hogy a termék biztonságának vizsgálatakor rábukkannak egy jelentős „biztonsági résre”, amely mielőbbi javításra szorul, azonban lehetséges az, hogy ezen „biztonsági rés” kijavítása nem lehetséges az alapszoftver egyéb funkcióinak befolyásolása nélkül.

9. Maradhat a fejlesztési kockázat vagy mennie kell?

A fogyasztói szervezetek sok éven át amellet érveltek, hogy ezen mentesülési lehetőséget el kell távolítani az irányelvből, hiszen a gyártók mindig előnyösebb helyzetben vannak, mint a fogyasztók, hogy enyhítsék és biztosítsák a termékeik által okozott kockázatokat, még akkor is, ha a hiba a termék forgalomba hozatalakor nem volt felfedezhető. Az iparág érdekelt felei ugyanilyen erősen érveltek az innováció ösztönzésére kialakított védekezési lehetőség mellett. Magát a védekezést azonban ritkán alkalmazták a gyakorlatban – a védekezés alkalmazása az elutasított követelések 4%-át tette ki. A 2018. évi értékelés megállapította, hogy a fejlesztési kockázat, mint védekezési lehetőség fontos tényező a termékfelelősség biztosítási költségek belső piacon belüli viszonylagos stabilitásának biztosítása szempontjából, elkerülve a peres eljárások jelentős növekedését. Azt is megállapította, hogy az, hogy egy tagállam eltért-e az irányelvtől vagy sem, csekély hatással volt a termékfelelősségi esetek számára az adott országban.³³

A szakértői csoport³⁴ azonban rámutatott arra, hogy a forgalomba hozatal időpontjában a tudományos ismeretek állapotának értékelése során nem veszik figyelembe azt a ténytet, hogy a gyártók abban a pillanatban továbbra is ellenőrzik a digitális termékeket, és ezért rendelkeznek olyan eszközökkel, amelyek felfedhetik a feltárt hiányosságokat. Ez számos digitális termékre vonatkozik, beleértve az IoT-t (Internet of Things) és az AI-kompatibilis (Artificial Intelligence) termékeket is.³⁵

³² COM(2022)495 irányelv tervezet 38. preambulumbekzdés.

³³ Commission staff working document impact assessment report – Accompanying document - Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on liability for defective products – Brussels, 28.9.2022 SWD (2022) 316 final (European Commission).

³⁴ Commission staff – Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on liability for defective products – Brussels, 28.9.2022 SWD (2022) 316 final (European Commission).

³⁵ Commission staff working document impact assessment report – Accompanying document - Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on liability for defective products – Brussels, 28.9.2022 SWD (2022) 316 final (European Commission).

A fejlesztési kockázat elleni védekezés megszüntetése elméletileg minden gyártóra hatással lenne, de különösen azokra, amelyek rendkívül innovatív ágazatokban tevékenykednek, ahol felfedezhetetlen kockázatok merülhetnek fel a termék forgalomba hozatalát követően, mint például a gyógyszeriparban vagy az MI ágazatban. A fogyasztói szervezetek, a nem kormányzati szervezetek és az állampolgárok 57%-a támogatta a védelem megszüntetését, míg az ágazati (ipari) szövetségek 87%-a a védekezési lehetőség megtartása mellett foglalt állást. Az *Insurance Europe* azzal érvelt, hogy a védelem megszüntetése visszatartaná a technológiai innovációt és akadályozná a gazdasági fejlődést, míg a Gyógyszeripari Egyesületek Európai Szövetsége (EFPIA) ragaszkodott ahhoz, hogy ez túlzott terhet róna a gyártókra.³⁶

10. Az EU Bizottság tervezetének megoldásai

Az Európai Unió Bizottsága által kiadott irányelv-tervezet azonban valamennyi kérdésre választ ad. Eszerint a gazdasági szereplők vétkességtől függetlenül felelősséggel tartoznak az általuk forgalomba hozott termék által okozott kárért, emellett a hibás termék által okozott kárért a károsultra hárul a termék hiba és a kár közötti okozati összefüggés bizonyítása. Azonban a gazdasági szereplőket nem lehet határozatlan ideig felelőssé tenni, hiszen ez esetben nem állna érdekében a technológia továbbfejlesztése, újabb frissítések kibocsátása így beállna az úgynevezett *chilling effect*, vagyis „lefagyasztaná” a technológia rohamos fejlődését. Mielőtt egy terméket forgalomba hozunk biztonsági értékelésen kell átesnie, amely során szakértők vizsgálják meg, hogy a termék biztonságos-e, vagyis a társadalom által általánosan elvárható követelményeknek megfelel-e. Arra a kérdésre, hogy amennyiben egy mesterséges intelligenciát is magába foglaló terméket szoftverfrissítés alá vonnak, a frissítés után új termék keletkezik-e vagy sem, az a válasz, hogy ha ez a frissítés olyan mértékű, amely a terméket lényegesen átalakítja, akkor szükséges új kockázatértékelés, hiszen ebben az esetben olyan helyzet áll elő, mintha új terméket bocsátottak volna forgalomba. A lényeges változás megállapítása, viszont már olyan szakkérdés, amelyet csak egy szakember tud megválaszolni, ezt a fogyasztótól nem lehet elvárni.

11. Összefoglalás

Látható tehát, hogy a hatályos termékfelelősségi szabályozás egyes elemeivel kapcsolatban mennyire széleskörű viták zajlottak és zajlanak jelenleg. A fejlesztési kockázat véleményem szerint azon rendelkezések közé tartozik, amelyek elhagyása valóban a technológiai fejlődés lelassulásával járna, így mindenképpen támogatom, hogy továbbra is része legyen a jövőbeli szabályozásnak és minden tagállamban hivatkozhasanak ezen kimentési okra a gazdasági szereplők. Mindenképpen előnyösnek tartom azt is, hogy a Bizottság irányelv-tervezete nem csak a gyártó kategóriáját említi, hanem sokkal körültekintőbben meghatározza azon gazdasági szereplőket, akik részt vesznek egy adott termék előállításában és kifejezetten megkönnyíti a szabályozás alkalmazását az, hogy meghatározzák, hogy az egyes gazdasági szereplők milyen esetben mentesülhetnek a felelősségre vonás alól. Ezzel nemcsak a fogyasztók, hanem a terméket előállító személyek érdekeit is figyelembe veszik, kiszámíthatóbbá téve az esetleges következményeket valamennyi fél számára.

³⁶ Uo.